

EGY AGYONHALLGATOTT KÖLTŐ

Tollas Tibor (1920.december 21 – 1997. július 19)

Neve olyan, mintha egyfajta erkölcsi, politikai, irodalmi vízvázlasztó lenne.

Ha kimondjuk vagy leírjuk, hallgatónk vagy olvasónk rögtön mintha két táborra szakadnának. Noha vélhetőleg nem két egyenlő nagyságúra. De így volt ez mindig, mióta az 1956-os forradalom leverése után, menekültként, Tibor Bécsbe megérkezett. Mert azok, akik különböző okokból ellenérzéssel tekintettek rá, azonnal ráismertek: ő az igazi, a tényleges ellenfél! Az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc eszméinek hű és bátor képviselője. Akit hitelesít közel tíz év szenvedése is Rákosiék börtöneiben. Ellenfelei jól tudták, hogy lejáratásával, ellene vezetett hazugság- és rágalomhadjárataikkal milyen jelentős csapást mérhetnek az 56-os magyar emigrációra, ha ezek sikerülnek. Ha velük sokakat megteveszteni tudnak.

Nem nehéz egyetérteni velük abban, hogy Tollas Tibor valóban a nyugati magyar emigráció egyik legjelentősebb, meghatározó alakja. Személyesebb dolgokra fordítva a szót az általánosabbakról, sietve ideírom, hogy Tiborhoz mindvégig baráti szálak fűztek, ha ez a barátság nem is mindig volt teljesen felhőtlen. Nevével 1957 tavaszán ismerkedtem meg egy jugoszláviai menekülttáborban, ahova valami úton-módon bejutott lapjának, a Nemzetörnek egy példánya. Föllelkesített, amit abban láttam, olvashattam. Az, hogy ilyen szellemű magyar lapot ad ki Ausztriában egy magyar költő. Hogy több és többfajta magyar lap is megjelenik Nyugaton, arról csak akkor szereztem értesülést, amikor pár hónappal később leszálltam a müncheni főpályaudvaron arról a vonatról, amelyik Jugoszláviából Norvégiába hozott.

Az újságírók ott egy egész sereg más magyarnyelvű kiadvánnyal is kipróbálták tudták magyar szellemi termékekre szomjazó szememet,

köztük az Irodalmi Újsággal, Látóhatárral, Katolikus Szemlével, Új Hungáriával, Bécsi Magyar Híradóval. Megvettem magamnak belőlük mindazt, amire csak futotta a belgrádi norvég nagykövettől útravalóul, útipénzként kapott német márkákból. Néhány héttel később már küldtem is hét versemet a Nemzetörnek. Tibor már a lap szeptember 1-i számában közölte a küldeményből. A következő lapszámból pedig kiderült, hogy versküldeményem úgy fogták fel Bécsben, mint részvételemet a lap verspályázatán, amit egyúttal meg is nyertem. A megosztott pályadíjból száz Schillinget ítélték oda nekem – ez lett első nyugati tiszteletdíjam. További meglepetésként ott találtam mind a hét versemet az október végén megjelentett „Füveskert”-ben, amelyik az „eredeti” váci börtönversek mellé kiegészítést kapott olyan később nevéssé vált nyugati magyar költők verseivel is, mint Löökkös Antal, Thinsz Géza, Vitéz György. Mindezt csak példaként említem itt meg Tibor önzetlen nyitottságára, konvencióktól idegen szerkesztői gyakorlatára.

Ettől kezdve rendszeresen jelentek meg írásaim a Nemzetörben. Tiborral személyesen is megismerkedtem még azon az őszön, amikor ő norvégiai magyar körök meghívására Oslóba látogatott. Ennek során közösen kerestük fel a nagy norvég költőt, Arnulf Överlandot, aki híressé vált szép verssel köszöntötte a magyar forradalmat. Ez a vers, fordításomban, megjelent a Nemzetörben is, meg a „Gloria Victis”-ben is (München 1966). Erre a könyvre, Tollas Tibor talán legfontosabb alkotására, később részletesebben kitérek.

Nemzetörbeli rendszeres közléseim és Tiborhoz fűződő baráti kapcsolatom sokakban ellenérzést vált ki. Élőszóban és levelekben próbáltak rávenni arra, hogy „szakítsak” Tiborral is, meg lapjával is. Különösen kitűnt ezen a téren az akkor Bécsben tanulmányokat folytató, egyébként Amerikában élő, Kannás Alajos költő és pszichológus. Baráti hangú levéláradata akkor apadt el egyik napról a másikra, amikor nyilvánvalóvá vált előtte, hogy nem tud eltávolítani a Nemzetörtől. Pedig akkor még nem tudhattam, hogy 1963 októberében is, meg 1965 nyarán is felkereste a budapesti belügyi szerveket, és segítségüket kérte a Tollas Tibor elleni akciójához. Ez a Kannás-féle befeketítő hadjárat Tollas Tibor ellen azonban eredménytelen maradt, hasonlóan a müncheni Benkő Zoltánnak és Mikófalvy Lajosnak az 1960-as évek második

felében indított akció-sorozatahoz, amely a „Fekete Füzet” (München 1967) megjelentetésével érte el csúcs- és végpontját. Ezekről az eseményekről és akciókról igen jól dokumentáltan megírt kis könyvben számol be a bécsi Juhász László a „Fehér Füzet. Tollas Tibor igazsága” című munkájában, melyet Lezsák Sándor Antológia kiadója jelentetett meg (Lakitelek 2006). Kannás aknamunkájának hatósugarára jellemző lehet, ezért megemlítem, hogy az ez év januárban fiatalon, 57 évesen elhunyt kiváló költőhöz, Nagy Gáspárhoz fűződő baráti kapcsolatom is Kannás miatt futott holtvágányra 2-3 évvel ezelőtt. Nagy Gáspár ugyanis, Kaliforniában járva, kapcsolatba került Kannás Alajossal, aki ekkor még mindig nem hagyott fel a Tollas Tibor és a Nemzetőr ellen folytatott aknamunkájával. Annyira nem, hogy még Nagy Gáspárt is sikerült meggyőznie, s a Kannást védő Gáspár nem fogadta el az én ellenérveimet se.

2006-ban Budapesten, a Mundus Magyar Egyetemi Kiadónál, Szokolczay Lajos szakavatott szerkesztésében, megjelentek Tollas Tibor összegyűjtött versei és műfordításai. Jól bizonyítja ez a vaskos kötet, hogy milyen gazdag és sokoldalú Tibor életműve. S nem csupán az úgynevezett „börtönversekre” lehet itt hivatkozni, bár már önmagukban ezek is maradandó dokumentumát képezik a korszak kultúrtörténetének. Legismertebb darabja, a „Bebádogoztak minden ablakot” nélkül nem képzelhető el egyetlen magát teljesnek tekintő antológia sem. Nem véletlen, hogy éppen ez a verse vált leginkább ismertté a világban szétosztóan élő magyarság között is. Köztudott, hogy gyakran, szinte évente kellett előadókörútra indulnia, hogy a Nemzetőr és annak különböző kiadványai megjelentetéséhez, munkájukhoz, ily módon szerezzen anyagi támogatást. Tiborék a magyarság szolgálataként fogták fel ezeket a körutakat, melyek jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar 1956 emlékét és a magyarsághoz való tartozás tudatát megőrizték a diaszpórában élő magyarok tízezrei. Előadóestjein Tollas Tibornak sikerült az, ami öelötte csak nagyon kevés költőnek, sőt talán csupán Mécs Lászlónak (ha a több mint száz évvel korábban élő Petőfitől eltekintünk), t.i. hogy dinamikus fellépésével és előadásmódjával tömegeket ragadjon magával, összefogja és lelkesítse őket.

Nem szabadna elfeledni, hogy nagyhatású szavalóestjei fontos misz-

sziót képviseltek azáltal, hogy bejárva szinte a földkerekség egészét és eljutva nagyon sok kisebb-nagyobb magyar közösséghez, sikeresen járultak hozzá ahhoz, hogy ezek a hazájukat elhagyni kényszerült magyarok is megőrizték hűségüket a forradalomhoz és Magyarországhoz. Ezek a körutak Tollas Tibor életművének fontos és eklatáns részét képezik.

Nem ritkán olvashatunk olyan kijelentéseket, amelyek költészetét (elsősorban a kilenc éves raboskodása idején, valamint az emigrációs években írt politikai verseit) konzervatívnak, retorikusnak „bélyegzik”. Azaz maradínak. Mozgósítani, lelkesíteni azonban csak úgynevezett „retorikus” versekkel lehet. Másrészt Tibor költészetének távolról se ezek képezik az egészét és a többségét. Elég ehhez áttanulmányozni ezt a fentebb említett közel 750 oldalas, lírájának egészét a maga teljességében bemutató kötetet, amelyben megtaláljuk „magánverseit is”, melyekben családjáról, közelebbi szülőföldjéről, gyermekkori emlékeiről, a természetéről ír. Kiderül ebből az is, hogy ez a nyelvi-költői konzervatizmussal vádolt költő számos verssel cáfolja meg ezt az állítást, amikor úgynevezett kép-verseket tesz közzé, vagy egyéb nyelvi kísérletezésekkel él.

Én azonban költői-irodalmi működése kiteljesedésének, élete fő művének, legfontosabb vállalkozásának a „Gloria Victis”-ről. Az 1956-os magyar szabadságharc költői visszhangja a nagyvilágban” címmel Münchenben 1966-ban szerkesztésében megjelent antológiát tartom. Ez a gyűjtemény a világ költői színe-javának az 1956-os magyar forradalomról írt verseit tartalmazza, nyugati magyar költők fordításában. Ennek a költői anyagnak az egybegyűjtésére senki nem volt, nem lehetett nála alkalmasabb, aki nem csupán óriási ismeretségi körrel rendelkezett ehhez a világ minden szögletében, de semmiféle akadályt nem ismerő lelkesedéssel; és politikai és irodalmi szaktudással is. Volt persze körülötte számtalan költőbarát is, aki a maga nyelvterületén segítségére volt az aktuális anyag egybegyűjtésében, majd annak magyarra fordításában. De a LÉLEK e mögött a hosszú éveket átfogó, intenzív munka mögött – Tollas Tibor volt. Nála futottak össze a szálak. Ő tartotta a kapcsolatot mind az idegen költőkkel, mind pedig a fordítási munkák elvégzésére melléje állt barátokkal és azokkal, akik „csupán” beküldői voltak azoknak a verskincseknek, amikre erre-arra rábukkantak, tudatos kutatással vagy véletlenül ráleltek. Ezek között az idegen költők közt számtalan

nagy, elismert költőt találhatunk, de szívünket a névtelenebbek írásai is épp oly erővel ragadják meg, mert belőlük is a magyarság iránt érzett megbecsülésük és szeretetük és 1956 történelmi tettének elismerése sugárzik felénk.

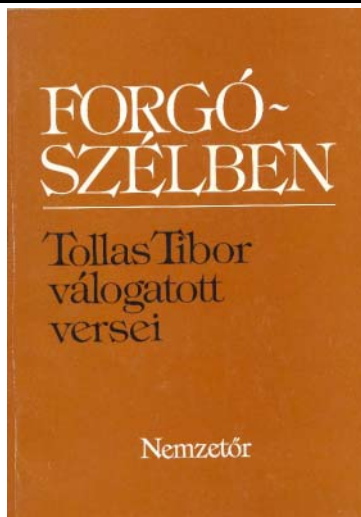
Fontosnak tartom annak a kiemelését, hogy a fordítói munkában olyan magyar költők is lelkesen részt vettek, akik egyébként nem tartoztak a Nemzetőr szerzői közé, vagy nem egészen értettek egyet a lap és Tollas Tibor politikai nézeteivel. De ennek az antológiának a fontosságát még ők is belátták.

Hadd zárjam a „Gloria Victis”-ről írt véleménynyilvánításomat, valamószámomat néhány mondattal, melyeket Tollas Tibor egy hozzám intézett leveléből idézek: „Végtelenül megörültem levelednek. Nemcsak azért, hogy újabb irodalomtörténetileg eddig ismeretlen versre bukkan-tál, hanem, hogy *érzed*, mennyire az utókornak szól ez a könyv és mennyire szép lesz, ha ezt a dokumentumot sikerül létre hozni.”

Szomorúan regisztráljuk, hogy a „Gloria Victis” létrehozása ellené-re, jelentős lírai életműve ellenére, felmérhetetlen fontosságú és fárad-ságot nem ismerő magyarságmentő munkássága ellenére és annak elle-nére is, hogy hazánk több, mint másfél évtizede már a demokratikus, bár buktatóktól távolról sem teljesen mentes fejlődés útján halad. Tol-las Tibor neve és életműve többé vagy kevésbe még ma is agyonhallga-tottnak mondható; hogy részben még ma is élni látszanak azok az ellene felhozott vádak, amelyeket pedig hivatalosan is megcáfoltak (lásd a leg-főbb ügyész 1991. június 11-én kelt törvényességi óvását, amelyik meg-állapítja, hogy Kecskési Tollas Tibor bűnügyében mind az első, mind a másodfokú ítélet megalapozatlan és törvénysértő volt). Le kell végre szögeznünk, hogy Tollas Tibor, életével és sokoldalú, a maga nemében páratlanul értékes tevékenységével a legteljesebb mértékben rászolgált arra, hogy 1956 utóéletével kapcsolatban nevét a legelső között említ-sük.

Sulyok Vince

Oslo, 2007 júniusában

FORGÓSZÉLBEN című kötetem, - közel 40 év válogatott versein keresztül - nemcsak a saját érzéseimet, élményeimet, hanem egy egész megpróbáltatott nemzedék sorsát is tükrözi. Pusztító háború, börtön, levert szabadságharc, idegenbe kényszerült élet problémáiról az utánunk jövőknek tanúságot tenni, úgy érzem, írói kötelesség.

Az első világháború után, 1920. december 21-én születtem a Borsod megyei Nagyharcra községben. Apám, Kohlmann Tamás ezredes, arra volt büszke, hogy nagyapjának testvére, Kohlmann József, császári tiszt, 1848-ban, mint tábornoki honvéd-ezredes az

osztrák és cári seregek ellen harcolt a magyar szabadságért. Anyám Kecskéssy Jolán, édesanyjától, született Geleji Katona Zsuzsannától, a református zsoldárfordító leszármazottjától, nemcsak a szülői házat, de a haza szeretetét is örökölte, melyet négy gyermekének adott tovább. 14 éves koromban az ő nevét vettem fel. Középiskolában egy évet Kőszegen, hét évet a Soproni Rákóczi Ferenc honvéd reáliskolai intézetben jártam. Innen kerültem Budapestre, a Ludovika Akadémiára. 1947-ben avattak hadnaggyá. Hadibeosztásban 1945 tavaszán Veszprém mellett mindkét kezemen súlyosan megsebesültem, 1945 után az ún. demokratikus honvédség tisztjeként szolgáltam. 1947-ben hamis vádakkal letartóztattak.

A kiszabott 10 év büntetésből 9 évet a Gyűjtőfogházban, a váci börtönben és a tatabányai rab-bányában töltöttem. 1956 júliusában, a politikai perek felülvizsgálatakor több társammal együtt szabadultam.

A váci börtönben gyűjtöttem egybe az első magyar „szamizdat” írásokat, a „Füveskertet”, összesen 12 kézzel írott füzetet, mely celláról-cellára vándorolt, majd falba rejtve várta sorsát. Három példányt sikerült közülük Nyugatra csempészni. Nagyrészt ezekből válogattuk a

Bécsben kiadott „Füveskert” versantológiát.

Az 56-os forradalomban a budapesti Nemzetőrség összekötő tisztjeként vettem részt. November első napjaiban rádión keresztül egy lap alapításának megbeszélésére hívtuk össze a „Füveskert” íróit. A lap végül is külföldön 1956. december 1-én, bécsi szerkesztésben, Münchenben jelent meg „Nemzetőr” címmel. Azóta megszakítás nélkül vagyok a lap szerkesztője és kiadója.

1958-ben Bécsben megnősültem. Magyar feleségem etnológus, 1963-tól a müncheni Néprajzi Múzeum tudományos munkatársa. Három gyermekem közül Tamás és Csilla Bécsben, Krisztina Münchenben született. „Forgósélben” című kötetem 5 önálló verseskönyvemből válogattam össze. „A mélyből” című ciklus eddig könyvben még kiadatlan költeményeimet tartalmazza. Néhány régebbi versemen kisebb-nagyobb változtatást végeztem. Az itt közölt szöveget tekintem véglegesnek.

Különös iróniája a sorsnak, hogy a szabad világban megjelent verseim, -akár a börtönben írottak - csak „csempészárúként” juthattak el a hazai közönséghez. Nagy elégtétel és nem várt ajándék számomra, hogy az utóbbi években, az 56 után felnőtt fiatal „búvópatak-nemzedék”-nél előítélet nélkül visszhangra találtak ezek a versek.

A jövőnek ők igazolnak, általuk oldoz fel a holnap.

T. T.

Tollas Tibor

VÍZVÁLASZTÓ

A hegy gerincén ért az alkony,
Köröttünk két nagy óceán.
Vizeink kelet és nyugat
Lejtőin keresnek utat,
Én állok az idők falán.
Nézem, mint Pompei pusztulását
A virasztó, hú katona.
Partunkat mossa mindkét tenger,
Magyarnak így marad az ember,
Ha nem tartozik sehova.
1945

FELELNI KELL

Lezsák Sándornak

Nagy erdőt látok, lombtalan,
- rossz álmaimban csupasz fákat,
fekete erdőt, ágain
emberek csüngnek, néma árnyak.

Himbálja testüket a szél,
a hold ezüstbe mártja őket,
kik túléltek halálukat,
a sírokból is felkelőket.

Távolról tompán döng a föld
- a félelem fogvacogása?-
vagy tán kivégző osztagok
dobpergése az éjszakába?

A kopaszfák mind T-alakban,
belőlük vádló kezek nőnek,
nevem betűzik vallatón:
az újra összeesküvőnek.

Két órán múltott, két tanún,
hogy túléltem huszonehét évem,
mikor bírói palástban
hóhér ítelt „a nép nevében”.

S túl börtönön, hét határon
szégyenpecsétjük kivirágzik:
hamis vádjuk megbocsájtom
s ártatlan hordozom halálig.

FORGÓSZÉLBEN

Ítélt idők forgószelében
halottak, foglyok, menekültek:
viharsodorta ágak, levelek,
a fát kerestük, gyökerünket.

De szétszórattunk a négy égtájra,
vérző tenyerünk drótsövénybe
kapaszkodott, s meztelen talpunk
ott fagyott rá a Don jegére.

S kik a romok közt otthon maradtak,
- füvek a szélben - meglapultak,
előlük befödtek az eget,
alóluk kitepték a múltat.

Mert nem úgy ítelt a sors felettünk:
ki hogy állt helyt a forgószélben,
- bilincs kötött, vagy gyermekláncfű? –
Nemcsak rajtunk múlt, - szerencsénken.

Falak közé zárt kilenc tavaszom
a korai szél fagya verte,
de jött egy ősz és kilenc napja
gazdagon kárpótolt helyette.

Idegen földön hazai égbolt
kilenc csillaga ragyog bennem,
otthoni fák, a régi társak
elkísértek, kiket szerettem.

Kezemben kilenc csillag világít,
visszük a remény kilenc mécsét,
s az éjszakában tüzet gyújtunk,
hol legsötétebb a sötétség.

Tollas Tibor fáí

Huszonöt esztendővel ezelőtt, válogatott verseit tartalmazó kötetében lapozva mindenképpen felfigyel az olvasó számtalan, fákat, virágokat idéző hasonlataira: *„cserépní földben hordod át / csempészárúként kertedbe / honi virágok, régi fák / emlékét, színét, illatát, idegenbe átültetve, / e talpalatnyi hű hazát”, Így tanulom meg múltamat levetni, / az őszi fáknek végső vigaszát, / továbbnyújtózni, újra megszületni, / bölcsen, mint künn a boldog, néma fák”, „valamikor a fák is lábön jártak...”, „ Túl erdők várnak, / elhagyott társak, / dőlt törzsek, zsenge cserjék / átszűrök évek csendjét.” „, Hol barátok, honi fák, / folyó-mormolta imák, / sirig vigyázatok ránk.” „...- De megbocsát a holnap, / ha kertünkben szabadság fája nő.”*

Tollas Tibor fáí csillapíthatatlan honvágának kifejezői. Két és fél-száznyi versét felölélő kötetében oly gyakran említ a fákat, amennyire hazaszeretetének elemi erővel feltörő érzéseit kell, hogy költészetének fundamentumába állítania a hazából való kirekesztettség okán.

Szokolczay Lajos írja évtizeddel ezelőtt megjelent gyűjteményes kötetének ajánlásában: „...az ő „költészete a nyugati, sőt az egyetemes magyar irodalomban is egyedülálló jelenségnek számít. A hajdani katonatiszt előtt a börtönben világosodott meg történelmünk megannyi baljós mozzanata, személyiségét – parányi mécsen: a hitem – a „börtönvilágosság” szabadította föl. Lírájának klasszikus darabja, a *Bebádogoztak minden ablakot* mindennél világosabb protestálás a zsarnokság ellen. 1956 tavaszán ugyancsak a váci börtönben született *Összeomlás* című elbeszélő költeménye, amely a második világháború poklában szenvedő magyar hadsereg visszavonulását önéletrajzi elemeken keresztül idézi fel – megrázó erővel. Nyugatra menekülése után – a magyar forradalom igazságait”

Jól jött Sulyok Vince visszaemlékezése Tollas Tiborra, amellyel lehetőségünk nyílt, arra hogy a mi, kissé skandináviai szemmel figyeljünk a nyugati régióban alkotó jeles elődünk költői, de hézagpótló kiadói munkásságára is. A szerkesztésében megjelent versantológia valamint a *Gloria Victis* két kötete, két szabadságharcunk máig értékes költői visszhangja a nagyvilágban. (tk)